

¹Универзитет Сингидунум,
Београд, Србија

²Институт за међународну политику и
привреду, Београд

Верски туризам, као и сви други видови туризма, добија на интензитету и на простorима БиХ, односно у Републици Српској, где се налазе бројни верски објекти и реликвије. Овај вид туризма је комплементаран са осталим видовима туризма, а посебно са манифестационим, бањским, транзитним, излетничким, конгресним и другим. На овим просторима налазе се верски објекти и обележја све три главне конфесије (православне, католичке и муслиманске). Манастири на подручју Републике Српске представљају значајна места окупљања верских ходочасника, посебно на подручју Требиња и Бијељине, односно Семберије. Верски туризам има многоструки значај за локално становништво јер упошљава извесни број туристичких запосленика и доноси све више прихода, подижући њихов животни стандард. Неопходно је, осим едукације људских ресурса у овом смеру, обезбедити и друге могућности у експанзији овог вида туризма, пре свега потребну инфраструктуру и финансирање смештајних капацитета.

БиХ (Република Српска), верски туризам, манастири, дуализам, међузависност

Верски туризам представља један од најстаријих видова туризма, који је у задње време у процесу наглог развоја на територији Републике Српске. Томе може сведочити податак да је све већи број туриста оријентисан ка верском туризму, чак близу 20% од укупног броја туриста који посете Републику Српску. Бурна прошлост и дешавања на овим просторима, као и културно богатство, довели су до стварања амбијента у коме опстају различите религије, а све то привлачи велики број туриста, како домаћих, тако и страних. На нивоу Босне и Херцеговине, многи верски објекти у виду манастира или самостана, као и муслимански верски објекти (посебно на подручју Сарајева), представљају последњих двадесетак година значајна места окупљања, не само транзитних туриста, него и већих група туриста, који представљају верске ходочаснике, али и тзв. неутралне групе туриста. На нивоу Босне и Херцеговине истичу се: Међугорје, као скуп објеката за католичке ходочаснике (групи од шест тинејџера 1981. године, између села Међугорје и Бијаковићи, указала се Госпа и разговарала са њима.

Одговорно лице:
Даница Петровић
е-пошта:
danica.vukovic.13@singimail.rs

Процењује се да је од тада па до данас ово место посетило 25 милиона људи), потом Трапистички самостан Марија Звијезда (крај Бања Луке). Манастир Тврдош није само верски значајан, него и економски јер је велики произвођач вина високог квалитета (Миличевић, Скокић, 2015), самостан Ивана Крститеља (Благај, код Мостара), манастир Тврдош (православни манастир из XIV века, који се налази у близини Требиња) и многи други. Међутим, у овом кратком приказу размера верског туризма, акценат стављамо на подручје Републике Српске, а потом и у овиру ње посебно подручје Семберије. Осим тога, нагласићемо и комплементарне везе верског туризма са осталим видовима туристичких кретања, као што су: излетнички, транзитни, спортско-рекреативни, ловни, манифестациони и други видови туризма.

ЕЛЕМЕНТИ РАЗВОЈА ВЕРСКОГ ТУРИЗМА У РЕПУБЛИЦИ СРПској

Вера као мотив је један од најстаријих мотива путовања, који се у својој суштини нису мењали него су се допуњавали. Облик туристичких кретања настао верском мотивацијом човека у којој духовни фактор чини део од преко 90% мотивације за путовања, представља верски туризам. Верски туризам је појам који у свом називу крије велику противуречност: *вера не почива на слободном времену и вишку средстава*, без чега се туризам не може замислити (Николић, 2010). Масовнији верски туризам се јавља у другој половини XIX века и почетком XX века. Верски туризам чине две основне компоненте: духовна (испуњење, исцељење, обнова) и културна (упознавање властите или других вера).

У оквиру верског туризма Републике Српске манастири имају велики значај. Православни манастири у Републици Српској су културно-историјски споменици и духовна средишта на територији Републике Српске и налазе се под ингеренцијама Српске православне цркве. По својој старости варирају од предосманског периода па до модерног доба. Манастири су културно-историјско богатство Републике Српске и под заштитом су Завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске. Подручје које се истиче бројним манастирима је планина Озрен, где су их Немањини подизали још од XII века. Поред културног богатства које манастири поседују, они постају и произвођачи еколошки здраве хране. Најзначајнији православни манастири у Републици Српској су:

- ♦ Манастир Вазнесења Господњег, Вишеград
- ♦ Манастир Светог Василија Острошког, Бијељина
- ♦ Манастир Драгаљевац, село Драгаљевац код Бијељине
- ♦ Манастир Тврдош, Требиње
- ♦ Манастир Успења пресвете Богородице, Чајниче
- ♦ Манастир Липље на планини Борје, Теслић, и многи други манастири.

И поред ове јединствености Републике Српске, могућности верског туризма још увек нису у потпуности препознате и вредноване. Територија Републике Српске располаже значајним ресурсима за развој туризма, како атрактивним дестинацијама, тако и људским ресурсима. И поред тога, туризам у Републици Српској је недовољно развијен (за разлику од другог ентитета у БиХ, који верском туризму придаје већи значај), што је у највећем делу последица ратних дешавања. Туристички ресурси Републике Српске су територијално широко распрострањени и просторно веома мало међусобно подударни, што такође онемогућава формирање компактних целина са комплементарним облицима туристичке понуде. Туристичке могућности верског туризма у Републици Српској нису још довољно препознате нити вредноване. То је последица тога што се овом виду туризма није поклањала довољна пажња, пре свега из идеолошких и комуникацијских разлога. Готово свим верским објектима, који би били атрактивни за домаће и иностране туристе, недостаје одговарајућа инфраструктура. Обично се налазе крај локалних путева који су ниже категорије и ван главних саобраћајница. Исто тако, последњих деценија класични ток развоја религије се променио на много начина, односно добио је потпуно нову концепцију ширења, узрока и начина којима се освајају нови, *neverујући* део популације (Стаменковић, 2006).

ВЕРСКИ ТУРИЗАМ У СЕМБЕРИЈИ

Верски туризам све више добија на значају, како код нас, тако и у свету. Религија и верски мотиви су кроз историју били узрочници путовања, појединачних или у групама. Верски туризам обухвата посету верским објектима, религиозним центрима, светим местима, споменицима, грађевинама локалитетима и дестинацијама, од којих многи имају историјску и архитектонску вредност, а са циљем ангажовања учесника на јачању одређене вере. Дакле, главни мотив путовања је задовољење духовне потребе особа

које се одлучију на овакву врсту путовања. На тај начин је, из религијски мотивисаних путовања, настао модерни туризам, који доживљава праву експанзију тек након Другог светског рата.

Верски туризам није сезонског карактера, и путовања туриста су углавном за време верских празника или посебних догађаја. Међутим, већину верских објеката посећују и туристи других верских опредељења, што отежава диференцијацију верског од културног туризма. Такође, верске заједнице су углавном резервисане према туризму као обележју савременог доба, па путовања мотивисана вером не сматрају верским туризмом.

Према дефиницији Светске асоцијације религијских путовања, религијски туризам представља (Николић, 2010):

- ♦ путовање на религијске дестинације,
- ♦ путовање на верске скупове,
- ♦ путовање са мисионарским или хуманитарним намерама,
- ♦ путовање са намером заједништва, дружења и пријатељства.

Важност духовне компоненте, као саставног дела културе и традиције човечанства, одувек је остављала велики утицај на туризам. Иако се у неким својим обележјима верски туризам почео приближавати савременом културном туризму, он ће се од њега увек разликовати по двема веома битним карактеристикама:

- ♦ религијски мотив путовања и
- ♦ обавезно постојање религијског садржаја.

Верски туризам се најчешће појављује у три облика (Геић, 2002, стр. 45):

- ♦ ходочашће,
- ♦ масовна окупљања поводом значајних верских датума,
- ♦ обилазак значајних религијских места и објеката.

Семберија има дугу и богату историју и културно наслеђе, где су одувек постојале и прожимале се три религије: православна, католичка и муслиманска. Богата је верским објектима, који су изузетно привлачни туристима, па је верски туризам управо један од главних мотива доласка туриста из региона и света. Од верских објеката који се налазе у Семберији, истиче се најстарија православна црква изграђена 1879. године, црква Светог великомученика Георгија. Прекопута цркве, још од 1838. године, постојала је Српска основна школа. Црква је смештена

у самом центру Бијељине, у чијој се непосредној близини налази „Свето дрво”, на чијој се одсеченој глави појавио јасан лик Исуса Христа. Нарочито у последњој деценији „Свето дрво” представља посебан вид ходочашћа са верског аспекта туризма, али спојеног и са излетничким видом туризма, односно транзитним видом туризма. Такође, важно место у туристичкој понуди Семберије заузима и манастир посвећен Светом Василију Острошком, изграђен у спомен на две хиљаде година хришћанства, 2001. године. Манастир Свете Петке, изграђен у руском стилу, привлачи велики број туриста. Његова изградња је почела 2005. године и за врло кратко време је постао центар туристичке понуде Семберије. Манастир Тавна се налази између семберских равница и планине Мајевице, у селу Бањица крај града Бијељине. Овај манастир је споменик културе и под заштитом државе, и једна је од најстаријих грађевина овог краја. Саграђен је у XIV веку, за време владавине Немањића, односно краља Стефана Драгутина Немањића, који је управљао и семберским крајевима и био познат као „сремски краљ”. Манастир је рушен више пута за време турске окупације. Пошто се налази на врло атрактивној географској локацији, представља и допуну за друге врсте туризма, осим верског ходочашћа, а то су излетнички, ловни и спортски туризам, као комплементарни видови верског туризма, нарочито за млађу популацију.

Економски учинци верског туризма уопште, па тако и у Републици Српској нису замемариви. Позитивни економски учинци се огледају у:

- ♦ порасту потрошње,
- ♦ подстицању инвестиција у објекте инфраструктуре,
- ♦ утицају на развој угоститељства,
- ♦ додатно подстиче развој објеката за забаву,
- ♦ подстиче развој занатства и трговине,
- ♦ раст јавних прихода,
- ♦ отварање нових радних места.

Осим позитивних економских ефеката, верски туризам проузрокује и негативне ефекте, као што су:

- ♦ прекомерно оптерећење инфраструктуре,
- ♦ раст јавних расхода због развоја и одржавања инфраструктуре,
- ♦ раст цена производа, услуга и некретнина,
- ♦ повећана опасност од тероризма,
- ♦ загађење ваздуха, тла и воде,
- ♦ загађење отпадом, неравномерно искоришћавање смештаја у дестинацији, и слично.

У следећој табели приказани су број ноћења и број долазака страних и домаћих туриста, у периоду од 2011. до 2015. године. Ради се о туристима верског туризма, који су у наведеном периоду били

посетиоци верских објеката и дестинација на територији града Бијељине. Из овог примера се види евидентно повећање броја туриста из године из годину.

Табела 1. Доласци и ноћења туриста у Бијељини

Доласци и ноћења туриста за град Бијељину						
	Доласци			Ноћења		
	укупно	домаћи	страни	укупно	домаћи	страни
2011	18 033	10 676	7 357	38 879	25 871	13 008
2012.	17 970	10 254	7 716	40 327	23 462	16 865
2013.	21 397	12 766	8 631	38 833	22 789	14 044
2014.	21 710	12 108	9 602	39 300	20 021	19 279
2015.	23 059	13 100	9 959	41 025	21 528	19 497

http://www2.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/turizam/Bilten_Turizam_12_web.pdf.

Слика 1. Манастир Тавна

Слика 2. Црква светог великомученика Георгија

МЕЋУЗАВИСНОСТ РЕЛИГИЈСКОГ И ИЗЛЕТНИЧКОГ ТУРИЗМА

Излетнички туризам, као и верски туризам, представља специфични облик туристичких кретања. Овај вид туризма се истиче кратким трајањем и релативно блиским исходиштем, те је стога комплементаран са верским туризмом. Његова основна карактеристика, као и верског туризма, јесте дуализам изражен кроз неколико аспеката овог вида туристичког кретања. Најизразитији дуализам је онај везан за културни и рекреативни карактер излетничког кретања, али и онај везан за питање да ли подразумева ноћење или не. У том смислу, допуњава га верски туризам са смештајним капацитетима у виду манастирских конака и преноћишта. Типичан дуализам се јавља и код економских ефеката, насталих као последица излетничких кретања, што зависи од његовог културног или рекреативног садржаја, али и од места са којег се на излет креће (Гарача, Обрадовић, 2006). Многобројни верски објекти могу бити управо та места и локације са културно-историјским споменицима, који могу бити мотивација за куповином не само сувенира него и предмета ручне и занатске израде.

Међузависност верског и излетничког туризма се огледа у њиховом прожимању и допуњавању, јер велики број излетника посећује управо верске објекте, споменике, манастире или нека друга знаменита места, па тиме излетнички туризам, на неки начин добија компоненту културног и верског туризма. Излетничка кретања која у највећем броју случајева представљају одлазак у природу и бављење неким видом рекреације, заправо су културног и верског карактера, јер одлазак на наведена места не представља само циљ и одмор након физичке активности, него и сакупљање нових информација и искустава ради задовољења сопствене културне потребе. На тај начин су спојене две, на први поглед супротности, излетнички и верски туризам, које се међусобно прожимају, чинећи тако могућим да се рекреација, култура и религија међусобно надопуњују. Дакле, дуализам изражен у некој врсти двозначности и недовољној појмовној одређености, у потпуности је карактеристичан за тип кретања каква су кретања везана за верски туризам. Ова кретања могу бити како рекреативног тако и верског карактера.

Заједничке карактеристике верског и излетничког туризма су:

- ♦ привремена промена пребивалишта,
- ♦ одлазак на удаљено место, односно дестинацију,
- ♦ периодичност одвијања,

- ♦ масовност учесника,
- ♦ трагање за идеалима (углавном различито).

Поред ових заједничких особина, евидентна је и различитост верског и излетничког туризма која се огледа у:

- ♦ мотивима путовања,
- ♦ активностима учесника током путовања и боравка и
- ♦ социјалним групама у којима се реализују.

ЗАКЉУЧАК

За разлику од развоја других видова туризма, као што су нпр. бањски, ловни и други, развоју верског туризма је поклањана врло мала пажња. Развојем путне и телекомуникационе инфраструктуре, отвара се простор да се и овом виду туризма поклони одговарајућа пажња, како би допринео повећаној запослености локалног становништва, а тиме и привредном развоју. Да би се унапредила конкурентност туризма Републике Српске, потребно је развити јединствену стратегију развоја верског туризма. На тај начин обезбедиће се раст обима туристичког промета, повећаће се учешће верског туризма у БДП-у, повећаће се девизни прилив, доћи ће до раста запослености и општег напретка у социо-економском развоју, као и дугорочне заштите природног и културног наслеђа.

Развој верског туризма у Републици Српској може се подстаћи на следеће начине:

- ♦ сагледавањем примера из развијених туристичких земаља са позитивним искуствима;
- ♦ конструисањем верских туристичких производа који имају своју аутентичност и као такви могу да буду темељ конкурентности на туристичком тржишту;
- ♦ популарисањем верског туризма као профитабилне гране у привреди;
- ♦ мотивацијом становништва да се активније укључи у верски туризам;
- ♦ организовањем ходочашћа, семинара и курсева (национална историја, култура и етнологија..);
- ♦ Подизањем нивоа опште културе уз поштовање посебности верских институција, и слично.

Међутим, да би се сви ови елементи уградили у једну интегралну стратегију развоја туризма у Босни и Херцеговини, а посебно Републици Српској,

потребно је верском туризму дати исти толики значај, ако не и већи. Такође, потребно је истаћи важност улоге јавног сектора у подстицању развоја дестинација верског туризма из економских, социјалних, друштвених и верских разлога.

ЛИТЕРАТУРА

Гарача, В., Обрадовић, С. (2006). *Неке специфичности излетничког туризма*. У: Зборник радова Департмана за географију, туризам и хотелијерство, 2006 (82-88).

Геић, С. (2002). *Туризам и културно-цивилизацијско наслеђе*. Сплит: Велеучилиште у Сплиту.

Манастир Тавна на вјетрометини историје. (2011, 1. јул). Независне новине.

Миличевић, С., Скокић, М. (2015). *Вјерски туризам у БиХ*. У: Зборник радова IV научностручна конференција са међународним учешћем “Јахорински пословни дани – туризам у функцији економског развоја”, 2015. (557-566).

Николић, В. (2010). *Верски туризам и српска православна црква*, докторска дисертација. Београд: Универзитет Сингидунум.

Стаменковић, И. (2006). *Географско проучавање религије на примеру православља*. У: Зборник радова Департмана за географију, туризам и хотелијерство, 2006 (69-81).

http://www2.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/turizam/Bilten_Turizam_12_web.pdf.

THE BASIC PRINCIPLES OF RELIGIOUS TOURISM DEVELOPMENT IN BOSNIA AND HERZEGOVINA, ESPECIALLY IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

Abstract:

Religious tourism, as well as all other forms of tourism, is gaining in intensity in BiH, i.e. the Republic of Srpska, where there are numerous places of worship and religion. This type of tourism is complementary to other forms of tourism, especially with manifestation, spa, transit, excursion, congress and others. In this region, there are religious objects and features of all three major religions (Orthodox, Catholic and Muslim). Monasteries in the Republic of Srpska are important gathering places of religious pilgrims, especially in the area of Trebinje and Bijeljina, i.e. Semberija. Religious tourism has manifold importance for the local population because it employs a certain number of employees and brings revenue, thus raising the standard of living. In addition to education of human resources, it is necessary to provide other opportunities for the expansion of this type of tourism, especially the necessary infrastructure and financing of accommodation capacities.

Keywords:

Bosnia and Herzegovina (Republic of Srpska), religious tourism, monasteries, dualism, interdependence.